

TÓTH KÁROLY – PETŐCZ KÁLMÁN

A kisebbségek nyelvhasználati és oktatási jogai Szlovákiában

1. Nyelvhasználati jogok

A kisebbségi nyelvhasználat szabályai Szlovákiában a 90-es évek elejétől heves politikai viták tárgyát képezték. Ennek a kérdésnek a rendezését megkülönböztetett nemzetközi figyelem is kísérte. A viták máig nem jutottak nyugvópontra.

A kisebbségi nyelvek, illetve a szlovák nyelv használatának első törvényi szabályozása a rendszerváltás után a 428/1990. sz. törvény volt a Szlovák Köztársaság hivatalos nyelvéről. Ez a viszonylag szűkszavú, 8 paragrafusból álló törvény még többé-kevésbé valóban a hivatali kapcsolattartással foglalkozott az állami hivatalokban és az önkormányzatokban. Már ebben a törvényben megfogalmazódott az az alapelv, mely szerint bizonyos esetekben megengedett a kisebbségi nyelvhasználat, de az állam nem vállal semmilyen kötelezettséget e nyelvhasználat feltételeinek megteremtésére, ellenkezőleg, az állam feladata elsősorban és mindenekelőtt annak biztosítása, hogy az ország egész területén a szlovák anyanyelvűek akadálytalanul használhassák nyelvüket. 1992-ben a szlovák alkotmány bevezette az „államnyelv” fogalmát. Ez az új státus nyert kifejezést a 270/1995. sz., a Szlovák Köztársaság államnyelvéről szóló törvényben. Ez a szlovák nyelv kötelező használatát kiterjesztette a fegyveres testületek, tűzoltók, bíróságok tevékenységre, az iskolaügy, a tömegtájékoztatás, a kultúra, a gazdaság, a szolgáltatások, az egészségügy területére, azzal, hogy a törvény alkalmazása alóli kivételeket egyeb

törvények tartalmazzák. A törvény megsértéséért pénzbüntetést kiszabását helyezte kilátásba. A törvényt az alkotmánybíróság is megvizsgálta, amely csak azt a rendelkezését találta alkotmányellenesnek, amely a polgárok számára kizárólag államnyelven engedélyezte a hatóságokkal való írásos kapcsolattartást, rámutatva, hogy ez szűkíti az alkotmányban megfogalmazott jogot a kisebbségi nyelvek használatára a hivatalos érintkezésben (Pl. ÚS 8/96). Az alkotmánybíróság határozatának indoklásában úgy vélekedett, hogy az ENSZ-egyezményekben és az Európai Emberi Jogi Kartában lefektetett politikai és polgári jogoknak nincs „nyelvi vonzatuk”, hacsak erre vonatkozóan nem tartalmaznak külön rendelkezést. Ugyanakkor az alkotmánybíróság elismerte a felülvizsgálatot kérők azon érvelését, mely szerint a 428/1990. sz. törvény eltörlésével a hivatali kisebbségi nyelvhasználati jog végrehajthatatlan lett. Formális okokból emelt kifogást a testület pénzbírság kiszabása ellen. Az alkotmánybíróság határozata és annak ellenére, hogy 1996-ban kihirdetésre került az Európa Tanács Kisebbségvédelmi Keretegyezménye is, a kisebbségi nyelvek használatáról szóló törvény csak 1999-ben született meg az Európai Bizottság nyomására, mint az uniós tagság egyik politikai feltétele. 2001-ben ratifikálta Szlovákia A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját. A végrehajtására vonatkozó ratifikációs nyilatkozat differenciáltan kezeli a kisebbségi nyelveket, azaz a vállalt kötelezettségek esetében tekintettel van az adott nyelvet beszélők létszámára. Ennek köszönhetően a legerősebb vállalások a magyar nyelvre vonatkoznak. Ugyanakkor földrajzi (területi) tekintetben nem terjeszti ki a nyelvi jogok alkalmazását, hiszen „a regionális vagy kisebbségi nyelv területe” fogalom ez esetben is azokra a településekre vonatkozik, melyekben a kisebbségi állampolgárok legalább a lakosok 20 %-át alkotják.

A kormányjavaslatként 2009-ben a parlament elé került módosítás az államnyelv használatának szabályait további területekre terjesztette ki.

A módosított államnyelvtörvény, amely a köztársasági elnök aláírása után 318/2009 szám alatt került kihirdetésre a törvénytárban, a jelenleg hatályos törvényhez képest első pillantásra nem tartalmaz mélyreható változtatásokat a kisebbségi nyelvhasználatot (is) szabályozó rendelkezésekben. Az új jogszabály szellemiségében hasonlatos a korábbi törvényhez, amelyet már eddig is az jellemzett, hogy az államnyelv kötelező használatát megpróbálta kiterjeszteni a nyilvános érintkezés szinte minden területére. Azok a rendelkezések, amelyek a magyar közvéleményt a leginkább felháborították, mint pl. az orvos–páciens kommunikációjának nyelve,

a kisebbségi kulturális rendezvények konferálása, a szlovák nyelv kötelező ismerte és használata a köztisztviselők és közhivatalnokok által stb. mind-mind szerepelnek a korábbi törvényben is. Az új törvény még bizonyos könnyítéseket is bevezet: a közintézményi állásokra pályázóknak már nem kell bizonyítaniuk a szlováktudásukat, ténylegesen lehetővé teszi a helyi és regionális rádiókban kisebbségi nyelvű adások közvetítését.

A konkrét rendelkezések szintjén szigorítás két esetben következett be: (1) az emléktáblák, emlékoszlopok kötelező kétnyelvű feliratozása terén (bár megjegyzendő, hogy a minisztérium értelmezése szerint ez eddig is kötelező volt), úgy, hogy a fordítást a minisztériummal jóvá kell hagyatni, (2) a kisebbségi oktatási nyelvű iskolák esetében, mivel az új törvény szerint a teljes iskolai dokumentációt kétnyelvűen kell vezetni.

Ezek a nem túl lényegesnek tűnő szigorítások azonban azt jelentik, hogy a gyakorlatban nem maradt a nyilvános érintkezésnek olyan területe, ahol ne lenne kötelező a kisebbségek számára járulékos terhet jelentő kétnyelvűség. Mindeközben ezt a terhet az állam semmilyen módon nem kompenzálja. Az új törvény megerősíti azt az eddig is uralkodó felfogást, miszerint a többségi nemzet polgárainak jogai már akkor is sérülnek, ha kénytelenek nem szlovák szót hallani akár olyan szituációkban is, amelyek egyébként nem érintik jogviszonyaikat. Ezt az állapotot súlyos pénzbüntetések kirovásával kívánja az állam fenntartani.

Megjegyzendő, hogy a törvény félreértelmezhető, illetve csak a teljes szlovák jogrend kontextusában elvégzett összehasonlító elemzés alapján értelmezhető rendelkezéseit a szlovák kulturális miniszter – talán a külföldi bírálókat hatására is – eddigi nyilatkozataiban megpróbálta a kisebbségek számára kedvezőbb módon magyarázni. Az ilyen nyilatkozatok azonban nem szüntethetik meg a jogbizonytalanságot, amire az EBESZ kisebbségi főbiztosának elemzése is rámutatott. Bármilyen lesz is a törvény gyakorlati alkalmazása, az elfogadását övező és azóta is zajló politikai vita a magyar kisebbség tagjai számára azt az üzenetet hordozza, hogy az „óvatlan” anyanyelvhasználat súlyos büntetést vonhat maga után. Különösen érvényes ez a közigazgatásban és közszolgáltatásokban dolgozókra, hiszen nyilvánvaló, hogy az alkalmazott intézményre, vállalatra kirótt esetleges büntetés az alkalmazott esetében munkajogi szankciókat vonhat maga után.

A 184/1999 sz. törvény a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról az államnyelvtörvényhez képest sokkal szűkebb területet, a hivatali nyelvhasználatot érinti. Előírásai szerint azokban a községekben,

amelyekben a kisebbségi lakosság arányszáma eléri a 20 százalékot, a hivatalokkal való kapcsolattartás során megengedett a kisebbségi nyelv használata (2. paragrafus). Ez az írásos beadványokra is vonatkozik; az érintett közigazgatási hivatal az ilyen beadványokra kisebbségi nyelven és szlovákul válaszol, kivéve azokat az eseteket, amikor közokiratot állít ki. Kérésre közigazgatási eljárásban hozott határozatot is kétnyelvűen készít a hivatal, jogi vita esetén a szlovák változat a mérvadó. A hivatalok székhelyeinek megjelölése kétnyelvű. A helyi önkormányzat kérésre kisebbségi nyelven is a lakosok rendelkezésére bocsátja hivatalos formanyomtatványait.

A 3. paragrafus az önkormányzati ülések nyelvével foglalkozik: a tárgyalás nyelve akkor lehet a kisebbségi nyelv, ha azzal minden jelenlévő egyetért. A kisebbségi önkormányzati képviselőknek joguk van anyanyelvüket használni; a község saját költségén tolmácsolást biztosít. A községi krónika lehet kétnyelvű.

A 4. paragrafus a kisebbségi nyelvű tájékoztatást szabályozza a 2. paragrafusban kijelölt községekben. Kétnyelvűek lehetnek az utcanevtáblák és egyéb helyi földrajzi egységek megjelölésére szolgáló táblák. Kötelező a fontos közérdekű információk, elsősorban veszélyre vagy másra figyelmeztető, egészségügyi jellegű, nyilvánosan hozzáférhető tájékoztató feliratok két nyelven való közlése. A helyi kötelező érvényű rendeletekről való kisebbségi nyelvű tájékoztatás csak külön kérésre történik. A törvény más területekkel nem foglalkozik, csak utal arra, hogy a bírósági eljárásban, az iskolaügy és kultúra területén egyéb törvények szabályozzák a kisebbségi nyelvek használatát.

A közigazgatási hivatalok és azok alkalmazottai hivatali munkájuk során kötelesek az államnyelvet használni, illetve az e törvény megszabta feltételek teljesülése esetén használhatják a kisebbségi nyelvet, amelyet azonban nem kötelesek ismerni. Ugyanakkor a közigazgatási hivatalok kötelesek törekedni a kisebbségi nyelvek használata feltételeinek megteremtésére (7. paragrafus).

Végül pedig ez a törvény semmisítette meg az államnyelvtörvény 10., a pénzbüntetésekkel foglalkozó paragrafusát.

Mind a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény, mind A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának teljesítéséről szóló országjelentésben, a miniszteri bizottság, illetve a keretegyezmény s a karta szakértői bizottságának ajánlásaira reagálva a szlovák kormány többször leszögezte, hogy a 20 %-os küszöbön nem kíván változtatni, s más jelentősebb

intézkedések elfogadására sem lát okot a kisebbségi nyelvhasználat feltételeinek javítása területén.

Szlovákia Európa Tanácsi, 1993. évi felvételével összefüggésben három olyan törvény került elfogadásra, amely kedvezően érintette a kisebbségek jogait. A családi- és utónevekről szóló, illetve az anyakönyvi törvényt a névhasználattal foglalkozó részben ismertettük. A harmadik az ún. táblatörvény, azaz a községeknek a nemzeti kisebbségek nyelvén való megjelöléséről szóló 191/1994 sz. törvény. A törvény értelmében a település kezdetét és végét jelző közúti jelzőtábla alatt elhelyezett, eltérő méretű és színű, csak tájékoztatási célokat szolgáló külön táblán kisebbségi nyelven is megjelölik azokat az önálló jogállású településeket, ahol az adott kisebbséghez tartozó lakosság számaránya eléri a 20 %-ot. A törvény melléklete tartalmazza a kisebbségi nyelveken megjelölhető települések jegyzékét, ebben azonban nem szerepelnek azok a települések, amelyeknek szlovák hivatalos nevét valamely szlovák személyiség nevéből hozták létre. Ezek esetében a kisebbségi nyelvű táblák kihelyezésére csak helyi népszavazás eredményeként kerülhet sor. Ez a fajta népszavazás viszont csak akkor eredményes, ha azon részt vesz a lakosság több mint fele, s a résztvevők nyolcvan százaléka támogatja a kezdeményezést. A kisebbségi nyelvű megjelölés semmilyen kontextusban sem jelent hivatalos községnevet, ezért a törvény 2. paragrafusa hangsúlyozza, hogy a hivatalos kapcsolatokban, kartográfiai munkákban és a postai küldeményeken kizárólag a szlovák nyelvű megnevezések szerepelhetnek.

A bírósági eljárásban biztosított anyanyelvhasználati jog csak annyiban sorolható a kisebbségi jogok körébe, hogy a Szlovákia nemzetközi kötelezettségeinek megfelelő idevágó rendelkezésekkel, amelyek az igazságos eljárást biztosítják a tárgyalás nyelvét nem bírók számára, a kisebbségekhez tartozó személyek is profitálhatnak. Ezt a tényt írja le az alkotmány 47. cikke („tolmács igénybevételéhez van joga annak a személynek, aki állítása szerint nem beszéli azt a nyelvet, amelyen (...) az eljárás folyik”) és az államnyelvtörvény 7. paragrafusa is, amelynek 2. bekezdésében a bírósági eljárással kapcsolatban „a nemzetiségi kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó személyek vagy az államnyelvet nem ismerő külföldi személyek külön törvényekben meghatározott jogait” említi.

A büntetőeljárásról szóló 301/2005. számú törvény 2. paragrafuszának 20. bekezdése szerint amennyiben a vádlott, a vádlott törvényes

képviselője, a sértett, egyéb érintett személy vagy tanú úgy nyilatkozik, hogy nem érti vagy nem beszéli a tárgyalás nyelvét, joga van tolmácsra és fordítóra. A 28. és 29. paragrafus szabályozza a tolmácsok és fordítók szerepét, így azt is, hogy a fordító a vallomásról készült jegyzőkönyvet, de egyéb írásos dokumentumokat is lefordít, ha az eljárás résztvevője a 2. paragrafusban említett személy. A polgári perrendtartás 18. paragrafusa hasonlóan szögezi le, hogy „a polgári peres eljárásban a felek egyenrangúak. Joguk van arra, hogy a bíróság előtt anyanyelvüket használják. A bíróság köteles számukra a jogérvényesítéshez szükséges azonos lehetőségeket biztosítani”.

Az alkotmánybíróság előtti eljárásról szóló 38/1993. számú törvény is kitér az anyanyelv használatára: „Természetes személyek az alkotmánybírósági tárgyalás során vagy más egyéb személyes megbeszélés alkalmával anyanyelvüket használhatják. A tolmácsolás költségei az alkotmánybíróságot terhelik.” (23. paragrafus) Nem rendelkezik viszont az anyanyelvhasználat jogáról a kihágásokról szóló 372/1990 sz. törvény, sem a közigazgatási eljárásról szóló 71/1967. sz. törvény. Ezekben az esetekben tehát csak akkor használható más nyelv, ha valamely érintett jogorvoslatért bírósághoz fordul. A 323/1992 sz. a közjegyzőkről és a közjegyzői tevékenységről szóló törvény 53. paragrafusa ellenben előírja tolmács igénybevételét, amennyiben valamely fél vagy tanú nem ismeri a közjegyzői okirat nyelvét; a költség a feleket terheli.

A fenti esetektől eltérően kifejezetten a hazai nemzeti kisebbségek tagjaira gondolva fogadta el a törvényhozás az ombudsmanról szóló 564/2001. sz. törvény 11. paragrafusát, amelynek értelmében mindenki anyanyelvén fordulhat az ombudsmanhoz; a tolmácsolás vagy fordítás költségeit az állam állja.

2. Az oktatáshoz való jog

2.1. *Közoktatás*

Az oktatáshoz való jogot az alkotmány 34. cikkének 2. bekezdése rögzíti: a kisebbségekhez tartozó állampolgárokat a törvény által megszabott feltételek mellett az államnyelv elsajátításához való jog mellett megilleti az anyanyelvű művelődés joga is. A kisebbségi iskoláknak nincs önálló rendszere, azok az egységes szlovák iskolarendszer részét

képezik, igazgatásukra sem jöttek létre önálló intézmények. Az iskolaválasztás a szülők szabad döntésén múlik. A magyar tanítási nyelvű iskolák – bár állandóak a kísérletek ennek megváltoztatására – ma is minden tárgy magyar nyelven oktatnak, s emellett a kötelező tárgyak közé tartozik a szlovák nyelv és irodalom.

Az 593/2003. sz. törvény az iskolaügyi államigazgatási és önkormányzati szervekről értelmében az elemi iskolák alapítói és fenntartói a községek, a középiskoláké a megyék.

A 2008–2009-es iskolaév kezdetéig a művelődéshez való alkotmányos alapjogot az 1984/29. számú, természetesen sokszor módosított, az alap- és középiskolák rendszeréről szóló ún. iskolatörvény szabályozta (Zákon č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon)). A törvény 3. paragrafusa annak ellenére, hogy az Alapvető Jogok és Szabadságjogok Kartájának 1991. januári elfogadásával hatályát veszítette az 1968/144. számú, az elismert kisebbségeket tételesen felsoroló alkotmánytörvény, az eredeti változathoz képest alig módosult, azt mindössze a Csehszlovákia megszűnésével létrejött új viszonyokhoz igazították. Így ebben az egyetlen jogszabályban 2008-ig egyfajta reliktumként fennmaradt a saját nyelven folyó oktatásra jogosult kisebbségek felsorolása: „A nevelés és oktatás nyelve az államnyelv. A cseh, a magyar, a német, a lengyel és az ukrán (ruszin) nemzetiségű állampolgárok számára nemzeti fejlődésük érdekeinek megfelelő mértékben biztosított a saját nyelven folyó oktatás joga.”

A tankönyvhasználatot ugyanezen törvénynek az 1990/171. számú törvénnyel módosított 40. paragrafusa liberalizálta a rendszerváltás után. Ez kimondta, hogy a nevelésben és az oktatásban az iskolaügyi minisztérium által kiadott listán szereplő tankönyvek és segédtankönyvek mellett „egyéb tankönyvek és segédtankönyvek is használhatók.”

Az egyenlő elbánás elvéről szóló 2004/365. törvény az iskolatörvényt is kiegészítette: egy új, a 4b paragrafus kimondta a diákok és a jelentkezők diszkriminációjának tilalmát, illetve az 58a paragrafus új bekezdése kimondta mindazon tevékenységek tilalmát az iskolákban, amelyek faji, nemzetiségi, etnikai, vallási gyűlöletkeltésre alkalmasak, illetve idegengyűlöletre uszítanak.

Az iskolarendszer átfogó reformja több választási cikluson keresztül napirenden volt, de végül csak a Fico-kormány idejében, 2008-ban sikerült elfogadásához a megfelelő parlamenti többséget biztosítani.

A törvénytervezettel szemben az MKP három fő kifogást fogalmazott meg: a liberális tankönyvhasználat megszüntetése (az új szabályozás szerint csak a minisztérium által jóváhagyott tankönyveket lehetett volna használni); a magyar iskolák nyelvi profiljának megváltoztatása azáltal, hogy emelkedne a szlovák nyelv oktatására szánt óraszám, ugyanakkor csökken a magyar órák száma (a javaslat kimondta, hogy a magyar alapiskolákban a szlovák nyelv óraszama legalább annyi legyen, mint a magyar nyelv); a tanfelügyelők számára nem írta elő az ellenőrzött iskolák tanítási nyelvének ismeretét.

A 245/2008. szám alatt kihirdetett törvény az oktatásról és a nevelésről parlamenti vitája során elfogadásra került több olyan módosítási indítvány, amely az MKP feljebb ismertetett fő kifogásaira reagált. A végszavazás után így a párt politikusai úgy nyilatkoztak, hogy bár a törvény ellen szavaztak, annak első, a nemzetiségi oktatással foglalkozó része elfogadható, mert többé-kevésbé a korábbi helyzetet tartja fenn.

A törvény 3., az oktatás és nevelés alapelveit megfogalmazó paragrafusának d) pontja kimondja mindenfajta diszkrimináció, különösen a szegregáció tilalmát, a j) pontban pedig az alapelvek közé sorolja a „szabad társadalomban való felelősségteljes életvitelre való felkészítést a megértés, a tolerancia, a nők és férfiak közötti egyenlőség, a nemzetek, a nemzetiségek, etnikai csoportok közötti barátság, a vallási tolerancia szellemében”. Az oktatás és nevelés céljait megfogalmazó 4. paragrafus f) bekezdése az állam nemzeti értékeinek, tradícióinak, az államnyelv tiszteletének megerősítése mellett említi a tiszteletet az anyanyelv és a saját kultúra iránt is, s ahogy az alapelvek, úgy a célok között is újra szerepel a nemzetek, nemzetiségek, etnikai csoportok közötti barátság szellemében történő felkészítés a felelősségteljes életvitelre.

A 11. paragrafus értelmében a teljes iskolai dokumentáció kétnyelvű a kisebbségi nyelven oktató iskolákban.

A tanítás nyelvével részletesebben a 12. paragrafus foglalkozik. Eszerint a nevelés és oktatás nyelve az államnyelv, a törvényben meghatározott esetek kivételével. A 3. bekezdés az alkotmányból ismert megfogalmazást ismétli az egyéb tanítási nyelvek vonatkozásában: a nemzetiségi kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó gyermekek és diákok az államnyelv elsajátításához való jog mellett jogosultak az anyanyelvükön történő nevelésre és oktatásra is az e törvényben meghatározott feltételek mellett. A nevelés és oktatás kötelező része azokban az alap- és középiskolákban, ahol a tanítás nyelve nem az állam-

nyelv, a szlovák nyelv és irodalom „olyan terjedelemben, amely szükséges e nyelv elsajátításához”. Az 5. bekezdés a kisebbségi iskolák típusait határozza meg: a kisebbségekhez tartozó diákok joga az anyanyelvi oktatásra egyrészt olyan iskolákban, illetve osztályokban valósul meg, amelyek nevelési–oktatási nyelve az adott kisebbség anyanyelve, másrészt olyanokban, ahol a kisebbség nyelve egy a tantárgyak közül. Az utóbbi típusú iskolákban, osztályokban más tárgyakat is lehet a kisebbség nyelvén oktatni. A törvény itt példaszerűen a rajz-, zenei oktatást és a testnevelést említi. Ugyancsak az anyanyelvi művelődéshez való jog megvalósulását szolgálják azok az iskolai intézmények, amelyek nevelési nyelve a kisebbségi nyelv.

A 18. paragrafus, amely a képzést igazoló dokumentumokkal foglalkozik, leszögezi, hogy a 12. paragrafus 3. bekezdésében felsorolt intézmények által kibocsátott dokumentumok kétnyelvűiek.

A törvény kitér a kisebbségi oktatási nyelvű középiskolákba történő felvételi vizsgák speciális körülményeire is. A felvételi tárgyak között kötelezően szerepel az adott iskola oktatási nyelve is (66. paragrafus 2. bekezdés). Amennyiben a kisebbségi elemi iskolában végzett diák szlovák tannyelvű középiskolába jelentkezik, törvényes képviselője kérheti, hogy a szlovák nyelv és irodalom tárgy kivételével a többi felvételi tárgyból azon a nyelven vizsgázhasson, amelyen az adott tárgyakat az alapsiskolában elsajátította (66. paragrafus 3. bekezdés). Ugyanezen jog illeti azt a felvételizőt is, aki a szlovák tannyelvű elemi iskola elvégzése után kisebbségi középiskolába jelentkezik.

A gyermekek, diákok és törvényes képviselőik jogait rögzíti a 144. paragrafus. Az 1. bekezdés d) pontja szerint a gyermekek és diákok jogosultak az államnyelven és anyanyelvükön való oktatásra az e törvényben megszabott terjedelemben. A g) pont rögzíti a gyermekek vallása, világnézete, nemzetiségi vagy etnikai hovatartozása tiszteletben tartásának jogát. Ugyanezen paragrafus 5. bekezdése a gyermek törvényes képviselőinek szabad iskolaválasztási jogát rögzíti: „A törvényes képviselőnek joga van olyan iskolát vagy iskolai intézményt gyermeke számára, amely az e törvényben meghatározott nevelést és képzést nyújt, s amely megfelel a gyermek képességeinek, egészségi állapotának, érdeklődési körének, vallásának, világnézetének, nemzetiségi és etnikai hovatartozásának; a szabad iskola- és iskolai intézményválasztás joga az oktatási-nevelési rendszer lehetőségeivel összhangban érvényesíthető.”

A törvény természetesen tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, illetve előírja az egyenlő elbánás elvének betartását. Diszkrimináció esetén bírósági úton nyerhető jogorvoslat (145. paragrafus).

Az adatvédelmi törvény előírásainak betartása mellett a törvény statisztikai célú felhasználásra előírja a tanulók nemzetiségi hovatartozásának regisztrációját.

Az új közoktatási törvény módosította az iskolarendszer állami felügyeletéről szóló 596/2003. sz. törvényt is. Az elfogadott kiegészítés (új 13a paragrafus) többek között az Állami Tanfelügyelet dolgozói szakmai alkalmasságának feltételeit szabja meg; ezek közé tartozik az államnyelv ismerete, de a munkavégzéssel összefüggésben a kisebbségi nyelv ismerete is. (13a paragrafus 3. bekezdés).

Ugyanezen törvény rendelkezik az iskolák nevééről: kisebbségi iskolák esetében a név a kisebbségi nyelven is feltüntetendő. A hivatalos megnevezés kisebbségi változatában kisebbségi nyelven írandó az a községnév, ahol a kisebbségi lakosok aránya meghaladja a 20 százalékot.

A szlovákiai kisebbségek szempontjából nagy jelentőségű volt a 416/2001. számú törvény némely hatáskörök átruházásáról a községekre és a megyékre: ezzel a törvénnyel került községi hatáskörbe az elemi iskolák és iskolai intézmények alapítási és fenntartási joga, míg a középiskolák megyei hatáskörbe kerültek. A kérdést komplex módon az 596/2003. sz. törvény az iskolákat érintő államigazgatási feladatok ellátásáról és az iskolai önkormányzatokról rendezte.

Az oktatásügyi decentralizáció, bár közvetlenül nem rendelkezik a nemzetiségi iskolákról, a községi és megyei önkormányzatokon keresztül komoly befolyással bír a törvényben megfogalmazott iskolatípusok életére, hiszen mind a községi, mind pedig a megyei önkormányzatokban – amennyiben megválasztják őket – jelen vannak a kisebbségek képviselői.

A hatáskörök átruházását követően is maradtak a minisztériumnál olyan jogkörök, amelyek lehetővé teszik a kisebbségi nyelvű oktatás tartalmának és minőségének befolyásolása mellett az iskolák számának befolyásolását is. Az új iskolák besorolását az iskolahálózatba, illetve a megszűnésre ítélt iskolák kiiktatását a hálózatból a minisztérium hagyja jóvá. A közoktatási törvény azon rendelkezésével együtt, amely szerint a szülők a szabad iskolaválasztás jogát „oktatási-nevelési rendszer lehetőségeivel összhangban” érvényesíthetik, ez biztosít egyfajta manőverezési teret a minisztérium számára, bár ezt a jogkört

a kormányzat elsősorban költségvetési megfontolások alapján tartotta fenn magának.

A közoktatási törvény végrehajtását szabályozó 630/2008. sz. kormányrendelet a kisebbségi iskolák pedagógusainak bérezési, illetve az egy diákra eső költségvetési normatíváját 108 %-ban állapította meg, azaz ez 8 százalékkal haladja meg a szlovák oktatási nyelvű iskolák költségvetési támogatását.

2.2. Tankönyvellátás

Az új iskolatörvény egyebek között a tanszabadság kiteljesítését tűzte ki célul, s ezt a célt több tekintetben teljesíti is. Ugyanakkor a tankönyvhasználatot szabályozó rendelkezéseit az elfogadását megelőző vitában többen visszalépésként értékelték. Nemtetszésének adott hangot a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége (lásd pl. Az SZMPSZ Országos Választmánya 2008. február 16.-i nyilatkozatát), illetve az MKP is (lásd a közoktatással foglalkozó fejezetet). Míg az 1984-es iskolatörvény 1990-ben módosított szövegében a 40. paragrafus kimondja, hogy az iskolaügyi minisztérium által kiadott tankönyvlistán nem szereplő tankönyvek is használhatók az oktatásban és a nevelésben, az új törvény javaslatának 13. paragrafusa 1. bekezdése szerint „az iskolai oktatásban a minisztérium által jóváhagyott tankönyvek használatosak”, illetve ugyanezen paragrafus 6) bekezdése szerint használhatók még a minisztérium által javasolt tankönyvek is. Az 1. bekezdés szigorát a parlamenti vita során enyhítették azzal a kiegészítéssel, mely szerint használhatók egyéb segéd-tankönyvek és munkafüzetek is, amennyiben azok összhangban vannak a törvény alapelveivel és céljaival. Az elfogadott törvényszöveg azonban nem fogalmaz egyértelműen azzal kapcsolatban, hogy ezt az összhangot a minisztérium bírálja-e el, s ha igen, akkor az elbírálást az adott oktatási segédanyag használatának megkezdése előtt kell-e kérelmezni. Mindezenre eddig nem kerültek nyilvánosságra ezzel kapcsolatos konkrét konfliktusok az iskolák és a tárca között.

Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy továbbra is hatályos a törvénytárban 120/2004 sz. alatt megjelent Szlovák-magyar megállapodás a kultúra, iskolaügy, tudomány, sport- és ifjúságpolitika területén történő együttműködésről, amelynek 10. cikke szerint a szerződő felek egyetértenek azzal, hogy a területükön működő kisebbségi iskolai és

kulturális intézményeknek a másik szerződő fél oktatási, metodikai és tudományos anyagokat, szemléltető eszközöket, kép- és hanghordozókat, tudományos és szépirodalmi műveket adományozzon.

Az iskolatörvény szövegétől függetlenül lett konfliktusforrás a magyar nyelvű tankönyvekben szereplő földrajzi nevek írása. Az iskolaügyi miniszter, Ján Mikolaj már 2007-ben felvetette, hogy a földrajzi neveknek csak szlovákul kellene szerepelniük, hivatkozva az államnyelvről szóló törvényre, valamint a geodéziai és telektörvényre (amely a földrajzi nevek standardizációjával foglalkozik). A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége erre azonnal reagált a miniszternek írt levélben. Ennek ellenére, mint később kiderült, a miniszter 2008 nyarán levélben utasította a tankönyvkiadókat arra, hogy a földrajzi neveket a magyar nyelvű tankönyvekben kizárólag szlovákul tüntessék fel. Az első ilyen tankönyv, a negyedikesek számára készült honismeret, 2008 szeptemberében került az iskolákba, nagy felháborodást váltva ki. Az MKP, miután a miniszter a közvélemény nyomása ellenére nem változtatott álláspontján, az iskolatörvény módosításával javasolta rendezni a helyzetet, tehát a korábbi gyakorlattal szemben törvénnyel kívánta garantálni a korábbi helyzetnek megfelelő földrajzi névhasználati gyakorlatot. Benyújtott törvényjavaslatukat ugyan eredeti formájában nem hagyta jóvá a parlament, elfogadta viszont a Smer-párti házelnök kompromisszumos javaslatát. Ezzel az iskolaügyi törvény 13. paragrafusa kiegészült egy új bekezdéssel: „Összhangban a nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó gyermekeknek és diákoknak az e törvény 12. paragrafusa 3. bekezdésében lefektetett jogával az anyanyelvű művelődésre, a kisebbségi nyelven kiadott tankönyvekben, segédtankönyvekben és munkafüzetekben a földrajzi nevek a következő módon írandók:

- a) a kisebbségi nyelvben bevett és használatos földrajzi nevek két nyelven kerülnek feltüntetésre, mégpedig először a kisebbség nyelvén és utána zárójelben vagy a vaglyagosság jele után államnyelven oly módon, ahogy azt a 2002 és 2006 között megjelent tankönyvekben alkalmazták,
- b) a kartográfiai munkák államnyelven szerepelnek,
- c) a tankönyv végén szótárszerű összegzés lesz a földrajzi nevekről a kisebbség nyelvén és államnyelven.”

Az elfogadott törvénymódosítást a köztársasági elnök újratárgyalásra visszaküldte a parlamentnek, de a parlament azt az ilyenkor megköve-

telt minősített többséggel újra elfogadta. A miniszter szerint a törvény végrehajthatatlan; a két kisebb kormánypárt, a Szlovák Nemzeti Párt és a Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom bejelentette, hogy alkotmánybírósaí felülbírálatot kér. Beadványuk eddig nem készült el.

2.3. Felsőoktatás

A rendszerváltás után az első konkrét kísérlet önálló magyar felsőoktatási intézmény létrehozására 1990-re datálódik, amikor a csehszlovák szövetségi parlamentben Duray Miklós, Popély Gyula és Sidó Zoltán képviselők előterjesztették a Komáromi Egyetem létrehozásáról szóló törvényjavaslatot. A javaslat nem talált támogatásra, s nem jutott el a vég-szavazásig.

Az egyetemalapítás jogát és a felsőoktatás egyéb körülményeit jelenleg a 131/2002. sz., az egyetemekről szóló törvény szabályozza, amely a 172/1990-es felsőoktatási törvényt váltotta fel, megalapozva az európai felsőoktatási harmonizációba való bekapcsolódást. Bevezette a közjogi státusú, illetve az állami (katonai, rendőri, egészségügyi) egyetem típust, amely törvény útján hozható létre, s egyszerűsítette a magánegyetemek alapítását, amennyiben ehhez már nem kell parlamenti, csak kormány-szintű jóváhagyás. E törvény rendelkezéseivel összhangban, a 465/2003. sz. törvénnyel hozta létre a törvényhozás a Sellye János Egyetemet Komárom székhellyel, közgazdasági, pedagógiai és református teológiai karral. A törvény szerint az oktatás nyelve az egyetemen a magyar, a szlovák és egyéb nyelvek.

A jogszabályi környezet szempontjából említést érdemel még az 563/1992. sz. törvény, amely a korábban Nyitrai Egyetem néven össze-vont Nyitrai Pedagógiai Fakultás és Mezőgazdasági Főiskola két önálló intézményre való kettéosztásáról rendelkezett. A volt fakultás helyén alakuló Nyitrai Pedagógiai Főiskolán önálló karokat kellett létrehozni, ezzel megnyílt az elméleti lehetősége egy külön magyar kar megalakításának. A magyar kar megalakítása épp Nyitrán azért vetődött fel, mert 1960-tól ez az intézmény biztosította a kisebbségi magyar elemi iskolák pedagógusainak képzését. Az idevágó tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. Az előrelépésre 2003-ig kellett várni, amikor a közben Konstantin Filozófus Egyetemre átkerestelt intézményben létrejött a Közép-európai Tanulmányok Kara, amelynek ugyan tágabban megfo-

galmazott a küldetése, ám lényegében az egyetemen tanuló magyar diákok képzését biztosítja magyar nyelven.

A teljesség kedvéért szükséges megemlíteni, hogy a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1959-től működik önálló, tanárképzést és 1991-től hungarológiai képzést is biztosító magyar tanszék, a Besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Filológiai Karán pedig 1998-ban alakult hungarisztika tanszék.

Mind a Selye János Egyetem, mind a többi, magyar nyelvű képzést is biztosító egyetem jövőbeni státusát befolyásolhatja, hogy most először esnek át a szlovákiai felsőoktatási intézmények az ún. átfogó akkreditáción (a felsőoktatási törvény 84. paragrafusában értelmében), amelynek eredményeként eldől, mely intézmények minősülnek magiszteri és doktoranduszképzésre is jogosult, valamint alapkutatást végző tudományegyetemnek, s melyek sorolódnak a főiskolák (mesterképzés és alapkutatás) vagy az ún. szakfőiskolák (bakkalaureusi képzés és alkalmazott kutatás) körébe. Az eddig rendelkezésre álló információk szerint első nekifutásra a tudományegyetemi besorolás feltételeit nagy valószínűséggel csak a Komenský Egyetem lesz képes teljesíteni.

2.4. Pedagógiai szakmai szolgáltatások

A pedagógiai szakmai szolgáltatások területe Szlovákiában mindezen idáig nem volt törvényi szinten szabályozva. A parlament jelenleg tárgyalja a pedagógusi életpályamodell bevezető törvény javaslatát, amely a továbbképzéssel is foglalkozik. A javaslat 5. paragrafusának f) pontja a pedagógiai alkalmazottak jogai közé sorolja „a folyamatos művelődéshez és szakmai fejlődéshez való jogot az e törvényben meghatározott feltételek mellett azon a nyelven, amelyen pedagógiai vagy szakmai munkáját végzi”.

A fentebb említett törvényjavaslat elfogadásáig ebben a kontextusban a leginkább releváns dokumentum a Magyar–szlovák kormányközi megállapodás a nemzeti kisebbségek kölcsönös oktatási és kulturális támogatásáról (a szlovák törvénytárban 77/2004. sz. alatt került kihirdetésre) 3. cikkének 2. bekezdése, illetve a szlovák–magyar kormányközi egyezmény a kulturális, oktatási, tudományos, sport- és ifjúsági együttműködésről 10. cikkének 2. bekezdése (Tt. 120/2004 sz.).

77/2004: 3.2. A Magyar Fél hozzájárulhat a Szlovák Köztársaságban alap-, középfokú- vagy felsőoktatási intézményekben a magyar nyelven, a magyar kultúra vagy a magyar nyelv tárgyában oktatóknak a magyarországi intézmények által a Szlovák Köztársaságban tartott, akkreditált és elismert rendszeres továbbképzésben való részvételéhez.

120/2004: 10.2. A Szerződő Felek oktatási rendszerük keretein belül lehetővé teszik a Magyar Köztársaságban működő szlovák tanítási nyelvű, illetve a szlovák nyelvet oktató, a Szlovák Köztársaságban pedig a magyar tanítási nyelvű iskolák pedagógusainak, valamint a két nemzeti kisebbség identitása megőrzését elősegítő megfelelő értelmiségi hivatások és szakmák képviselőinek a nemzeti kisebbségek anyanyelvén történő képzését és továbbképzését.

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT IRODALOM

ANDRÁSSY GYÖRGY: *Nyelvi jogok. A modern állam nyelvi jogának alapvető kérdései, különös tekintettel Európára és az európai integrációra*. Pécs, 1998.

BEŇA JOZEF: *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica, 2001.

CSANDA GÁBOR – TÓTH KÁROLY (szerk.): *Kultúra*. Magyarok Szlovákiában. III. kötet. Somorja 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

DANČÁK BRĚTISLAV – ŠIMÍČEK VOJTĚCH (ed.): *Deset let listiny základních práv a svobod v právním řádu České republiky a Slovenské republiky*. Brno, Masarykova univerzita v Brně–Mezinárodní politologický ústav, 2001.

Európske právo na Slovensku. Právny rozmer členstva Slovenskej republiky v Európskej únii. Bratislava, Nadácia Kalligram, 2002.

FAZEKAS JÓZSEF – HUNČÍK PÉTER (szerk.): *Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig (1989–2004)*. Magyarok Szlovákiában. I. kötet. Somorja–Dunaszerdahely 2004, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.

GYÖNYÖR JÓZSEF: *Államalkotó nemzetiségek*. Bratislava, Madách, 1989.

GYÖNYÖR JÓZSEF: *Határok születtek*. Pozsony, Madách, 1992.

JARÁBIK BALÁZS – TOKÁR ADRIÁN (szerk.): *Stav menšinovej legislatívy na Slovensku 2001/2002. State of Minority Legislation in Slovakia 2001/2002.* Bratislava, Nadácia Kalligram–Kalligram Foundation, 2003.

KLOKOČKA VLADIMÍR: *Ústavní zřízení evropských států.* Praha, Linde Praha, a. s., 1996.

KOVÁCS PÉTER: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem.* Budapest, Osiris, 1996.

KROUPA JIŘÍ et al.: *Soudobé ústavní systémy.* Brno, Masarykova univerzita v Brně, 2001.

KUKORELLI ISTVÁN: *Az alkotmányozás évtizede.* Budapest, Korona Kiadó, 1995.

LANSTYÁK ISTVÁN – SIMON SZABOLCS – SZABÓMIHÁLY GIZELLA (szerk.): *Tanulmányok a kétnyelvűségről.* Pozsony, Kalligram, 2002.

LANSTYÁK ISTVÁN – SZABÓMIHÁLY GIZELLA: *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában. Tanulmányok és dokumentumok.* Pozsony, Kalligram, 2002.

LANSTYÁK ISTVÁN – SZABÓMIHÁLY GIZELLA: *Nyelvi jogaink érvényesítésének nyelvi feltételei.* In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2. évf. (2000) 1. sz.

LÁSZLÓ BÉLA – SZABÓ LÁSZLÓ A. – TÓTH KÁROLY (szerk.): *Oktatásügy. Magyarok Szlovákiában.* IV. kötet. Somorja 2006, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

MORAVČIKOVÁ MICHAELA: *Egyházpolitika Szlovákiában 1989 után*, http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/18_moravcikova.pdf

ÖLLÖS LÁSZLÓ: *Az egyetértés konfliktusa. A Magyar Köztársaság alkotmánya és a határon túli magyarok.* Somorja 2008, Nostra Tempora 16, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

ÖLLÖS LÁSZLÓ: *Emberi jogok – nemzeti jogok. Emberi és polgári jogok-e a nemzeti kisebbségek jogai?* Somorja–Dunaszerdahely, 2004, Nostra Tempora 10, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Liliium Aurum Könyvkiadó.

PETŐCZ KÁLMÁN (szerk.): *Magyarországi szlovákok. Nemzetközi konferencia. Somorja, 2007. szeptember 27.* Somorja 2008, Disputationes Samarienses 11. Fórum Kisebbségkutató Intézet.

PETŐCZ KÁLMÁN: *Participation of National Minorities in Decision Making in Slovakia.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, kézirat.

Porovnanie preambúl ústav krajín Víšegrádskej štvorky. Kalligram Alapítvány. Center for Legal Analyses. <http://www.kbdesign.sk/cla/projects/project.php?melyik=amendments&nyelv=hu>

POSLUCH MARIAN – CIBULKA LUBOMÍR – KROUPA JIŘÍ: *Státní právo*. Brno, Institut dalšího vzdělávání, 2002.

SÁNDOR ELEONÓRA: *Slovak Population Census 2001: The Politics of Ethnicity*. <http://www.worldbank.org/html/prddr/trans/janfeb2002/pgs34-35.htm>.

ŠUJANOVÁ SILVIA – SLOVÁKOVÁ MIRIAM – ŠIKUTA JÁN: *Problematika definície národnostných menšín*. In: Stav mešinovej legislatívy na Slovensku 2001/2002. 20–21. p. Nadácia Kalligram – Kalligram Foundation Bratislava 2003.

ŠUTAJ ŠTEFAN (ed.): *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov. Spoločenskovedný ústav SAV, Univerzum, 2005.

Szlovákiai Magyar Adatbank. Internetes portál: *Jogszabályok*. Fórum Kisebbségkutató Intézet. <http://www.foruminst.sk/index.php?p=jogszabalyok&t=a&xp=&MId=&Lev=&Ind=5&P=index,hu,&Ind=50>

Ústava Slovenskej republiky, č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z., ústavného zákona č. 9/1999 Z. z., ústavného zákona č. 90/2001 Z. z. (Úplné znenie Ústavy SR zákon č. 135/2001 Z. z.)